

HRUBI LÁSZLÓ

GLOBALIZÁCIÓ ÉS REGIONALIZÁCIÓ A GAZDASÁGBAN – ÚJ REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI KÖVETELMÉNYEK

1. Globalizáció – lokalizáció (regionalizáció)

A piac globalizálódása és ezzel párhuzamosan a gazdasági tevékenységek lokalizációjának felértékelődése dichotómiával jellemezhető gazdaság- és piacfejlődési irányzat napjainkra felértékelte a területi gazdaságfejlesztési és -szervezési funkciót, a megvalósítás eszköztárát sokszínűbbé tette, új fejlesztési, szabályozási súlypontok jöttek létre. Ennek háttérében a gazdaság és az adott térség (közösség) egyre erősödő közvetlen anyagi érdekközössége áll.

A globalizáció a kiélezett piaci versenyben a szereplők döntő többsége számára új versenyeszközök bevetését teszi szükségessé, mert a hagyományos, vállalati belső elemek, előnyök tekintetében jelentős kiegyenlítődés tapasztalható: a korlátozásmentes tőkeáramlás nivellálja a technológiai színvonalat, a szabványosítás és a minőségbiztosítás révén standardizálja a termékminőséget és szűk keretek közé szorítja a ráfordítás-haszon viszony vállalaton belüli alakításának mozgásterét is. Az új eszközök zöme a gazdaságot körbevevő térségi kerethez kötődik, a területi kompetitív és komparatív előnyök kiaknázására épülhet, a korábban a vállalati gazdálkodást tekintve externális elemek és tényezők (rugalmas humán erőforrás-fejlesztési rendszer, K+F, technológiai transzfer, kultúra és hely imázs, pénzügyi-üzleti szolgáltatások széles palettája stb.) részben vagy teljes egészében „kvázi internálissá” (helyben elérhetővé) tételezték igényli.

Ezzel párhuzamosan a területi közösségek – a demokratikus berendezkedés, az öngazgatás felé haladás következtében – is új közegbe kerülnek, a térség fejlődése egyre inkább a belső erőforrásaik mozgósítására támaszkodhat, versenyhelyzetbe kerülnek más térségekkel, az egyre markánsabbá váló területi gazdasági érdekek érvényesítéséhez tartós partnerségre van szükségük. A versenyhelyzetben pedig a helytállás képességét éppenséggel a gazdaság új helyi igényei szabják meg, amelyben vélhetően nyoma sem lesz már például az eddig esetleg favorizált, de még inkább a helyi fejlesztés

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásáiból
tési panelekben gondolkodás szintjén gyakran előnyként felhozott olcsó munkaerőnek vagy a kommunális infrastruktúrának.

A tendencia közvetlenül a területfejlesztés működésére is hatással lehet, ugyanis az EU-n belüli működési reform viták egyik sarkalatos pontja az úgynevezett funkcionalitás elve a támogatásoknál. A funkcionalitás azt jelenti, hogy a versenysemlegességet egyébként sértő (például területfejlesztési) támogatási beavatkozás csak akkor indokolt, ha a közvetlen haszonélvezőn kívül másokra is bizonyíthatóan kedvező hatást gyakorol (externális hatás elve), és a fejlesztés eredménye közhasznú, a közvetlen haszonélvezőn kívüliek ésszerűen nem zárhatók ki a használatból. Ez praktikus azt jelenti, hogy a regionális fejlesztési támogatás nem közvetlenül a profitorientált gazdasági egységekre, cégekre irányul, hanem azok piaci környezetére, azon területeken, ahol a gazdaság-közösség érdekazonosság a leginkább fennáll.

A globalizáció és a lokalizáció rajzolta világtrend utat törő versenyképességi rendje a működési környezetben rendkívül széles skálán mozgó funkciójú vagy tevékenységi körű területfejlesztési-gazdaságmenedzselő szervezeteket igényel területi gazdasági szolgáltatási háttérrel, mint amire a fejlett rendszerű országok tapasztalata szerint a területfejlesztésnek is szüksége van. Ezeknek az összefoglalóan a tercier szférához tartozó intézményeknek a sokasodása, differenciálódása a piacgazdaság igényelte munkamegosztás terméke, a piacgazdaság fokozatos fejlődésével szükségképpen kialakul, jóllehet, nem feltétlenül piaci alapon álló intézményekről, szervezetekről lehet csak szó. E szervezetrendszer létrejöttének támogatása, kezdeményezése, gyorsítása viszont visszahat a területi gazdaságfejlődési, -épülési folyamatra, akceleratív szerepet játszik, ezért igen hatásos közvetett területi növekedést élénkítő eszköznek is tekinthető. Alapját, szükségességét az adja, hogy a területi gazdasági növekedésben és szerkezetalakulásban (-alkalmazkodásban) a kis- és középüzemi méretű szervezetek játszószék a meghatározó szerepet, ahol a vállalati teljes funkcióhoz kötődő teljes körű belső apparátust a vállalkozás nem bírja el, de a működés nem is igényli ezt. Bizonyos vállalkozási funkciók szolgáltatássá specializálódnak (és koncentráálódnak), piaci terméké válnak.

A tercier szféra lehet a regionális fejlődést előmozdító politika egyik fő intervenciós pontja. Eszközjellegét e szolgáltatásfajták megteremtése, nyújtása, a hozzáférhetőség biztosítása jelenti, következésképpen ezeknek a támogatása, az egyébként is utat törő tercierizálódás beindítása vagy gyorsítása válik ösztönző-segítő eszközzé. Ilyen értelemben a támogatás eszköze egyszersmind hosszabb távú gazdaságfejlesztési „ágazati” elemmé is válhat.

E két egymást erősítő folyamat találkozása mintegy testet ölt a területi fejlődés és menedzselés új logikájában is.

A korábbi, elsősorban a mennyiségi növekedési típusú – azaz zömmel egyedi szereplőkre irányuló, a vállalkozások keletkezését és a működés kezdeti nehézségeit inkubáló, illetőleg a térségi infrastruktúra fejlettségében található korlátok lebontására koncentrálnó – területfejlesztési intervenciós politikát a minőségi továbbfejlesztés és gazdasági növekedés elősegítésére összpontosító irányvonal váltja fel, pontosabban egészíti ki, mind nagyobb súllyra téve szert. Ennek homlokterében a működő és életképes gazdasági potenciál teljesítményének továbbfejlesztése, a területi gazdasági modernizáció és a térség versenyképességének együttes és közvetlen előmozdítása áll, rendszerszerű, a hálózatokra, kooperációkra, integrációkra stb. irányuló akciókkal. Intézményes területi gazdaságfejlesztés (azaz ipari parkok, logisztikai zónák, határmenti együttműködések stb.), különböző típusú gazdasági hálózatok, klaszterépítés, innovációs láncok, területi imázs és marketing stb. – ezek eme új területi gazdaságfejlesztési kurzus kulcsszavai. A területfejlesztés szigorúan a programozottság elvén nyugszik, ahol a különböző szintek tervei között nincs szabályozott hierarchia, továbbá a terv elsősorban nem pontosan meghatározott, precízen prognosztizált jövőképből „visszaszámolt” szükségszerűség (ahogy azt a tervezési hagyományok diktálnák), hanem inkább a közösségi (partnerségi) akaratot és értékválasztást kifejező közösségi elhatározás. Mindezekkel ráadásul a területi politika által nyújtott támogatásoknál jobban érvényesíthető az externális hatás és a közhasznúság korábban már idézett funkcionális elve.

A tudatos területi gazdaság szervezés és -építés optimális térségi kerete (szintje) két követelmény metszéspontjában határozható meg. Az egyik követelményt a globalizálódó (és regionalizálódó) gazdaság támasztja, a szükséges környezeti és piaci tényezők meglétének még lehetséges legalacsonyabb aggregációs, területi szintjét (a méretgazdaságossági küszöböt) definiálva, a másikat pedig a demokratikus társadalmi berendezkedés önkormányzati elve, amely az önkormányzó helyi közösségek számára még „befogható” legmagasabb területi kiterjedést közvetíti. A kettő metszéspontjában Magyarországon az egy-három millió lakosú régiók vannak.

2. Tényezők

a) Közelség, hozzáférhetőség

Az általánosan értelmezett *egyenlő hozzáférés esélyének* széleskörű megvalósulása az eddigieknél talán kevesebb kifejtést érdemel, ugyanis Magyarországon – és általában Kelet-Európában – az európai trendtől rész-

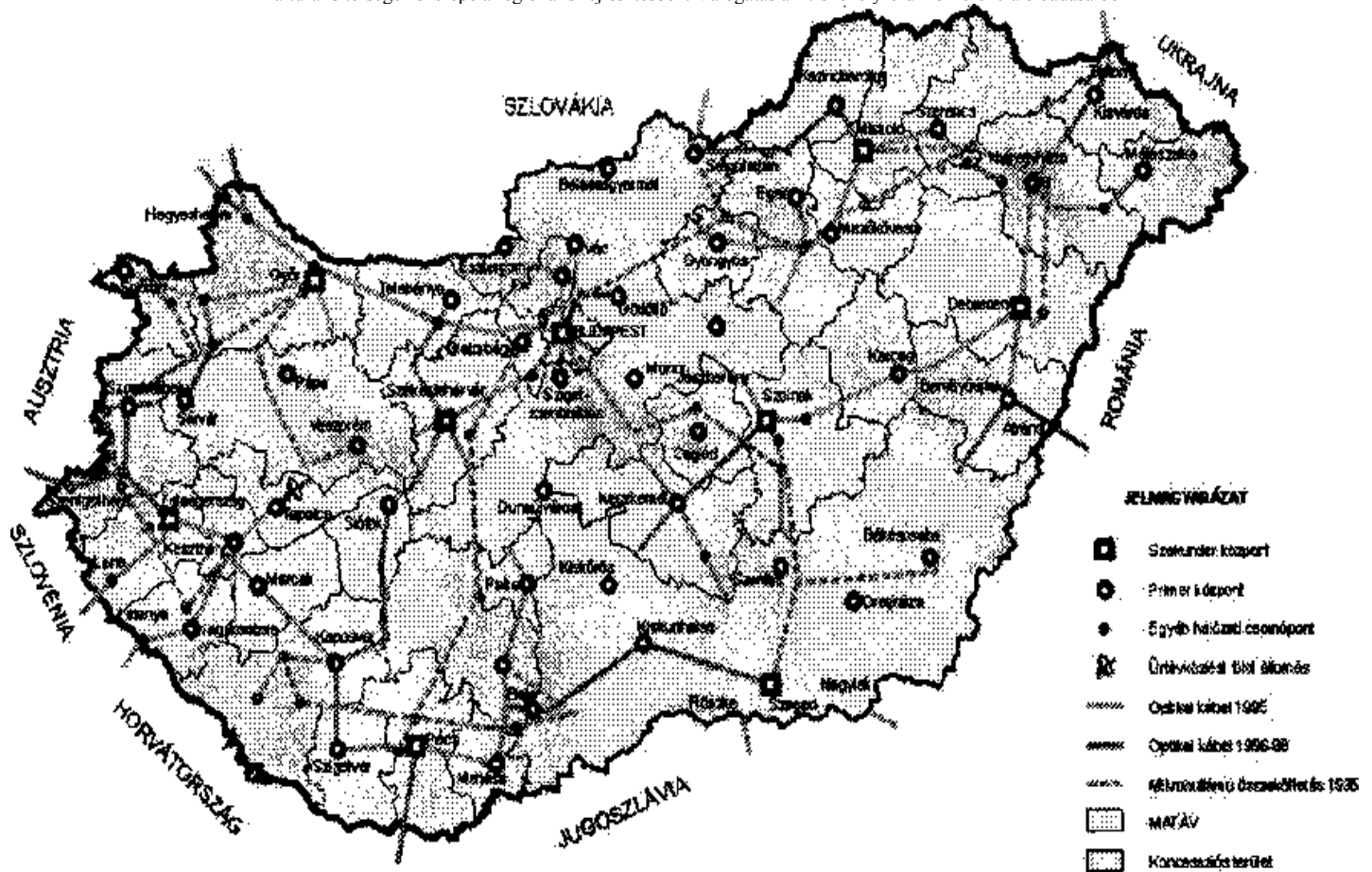
ben függetlenül is a megyék, régiók, kistérségek, települések mind a gyors elérhetőség gazdasági csodaerejében bíznak és ezirányú fejlesztést remélnék jövőjük megalapozására, időnként feledve, hogy a gyors hozzáférhetőség csak a szükséges, de nem az elégséges feltétele a feltörésnek. A hangsúly e törekvésekben a fizikai mozgás hordozóin van, és éppen az információs társadalom kibontakozó jellemzői irányíthatják rá a figyelmünket arra, hogy ez részben helyettesítheti is a fizikai mozgást. Az általánosan vett kommunikáció területfejlesztési értelemben sem csak (gyors) közlekedési probléma, hanem kultúra, vállalati magatartás, érdekeltség, reakcióképesség, készség és képesség kérdése is, önmenedzselési funkció és feladat mindenki számára, amit tanulni kell.

A kialakuló vagy tervezett hordozó háttér Magyarországon jó irányú fejlődést sejtet a decentralis szintek számára is, jóllehet, az eddigi fejlesztési akciók – különösen az információs kommunikáció terén – kevésbé épültek a területfejlesztési stratégiák érdekkörére (ebből fakad, hogy a meglévő alapok inkább csak az információs társadalmi *pilóta* programoknak adhatnak zöld utat, mintsem a nagyszabású és átfogó területi terveknek).

A rendszer alaphordozója a gyorsforgalmi közúti hálózat (a megfelelő „leágazásokkal”) és a digitális informatikai háló (7. és 2. ábra). A szükséges hálózatok belátható időn belül kiépülnek (kiépülhetnek), remélhetőleg nem hamarabb, mint a másik alapfeltétel teljesülése, tudniillik az, hogy készek és képesek legyünk azokat rendeltetészerűen és maximálisan használni a területi fejlődés érdekében, mert újra hangsúlyozzuk, hogy ez legalább akkora deficit még, mint a gyors közút vagy a szélessávú informatikai hálózat kapacitás.

1. ábra: A páneurópai hálózat terve, 1997

2. ábra: Digitális távközlési hálózat, 1998

Forrás: OTK, 1999 alapján közli Nagy G.: Az információs hálózatok területisége. – Horváth Gy.–Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs, 2000, MTA Regionális Kutatások Központja. 318.

b) Teljesítőképeség

1994 és 1998 között a fajlagos GDP-vel mért területi gazdasági teljesítőképeség 2,35-szörösére nőtt Magyarországon, és általában nagyobbodtak az átlag mögött rejlő területi különbségek, egyfelől a főváros-vidék viszonyban, másfelől a vidéken belül is.

A főváros-vidék viszonyban Fejér, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron és Vas megye, illetőleg az általuk képviselt és meghatározott két régió dinamikája meghaladta a fővárosét (illetőleg a közép-magyarországi régióét), lassú közeledés volt tapasztalható, az összes többi megye és régió azonban távolabb került tőle. A fő tendencia tehát az volt, hogy a GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképeség terén 1994 és 1998 között a differenciálódás elsősorban a vidéki térségek között erősödött fel, és azon belül is a megyék szintjén, kevésbé a régiók esetében (7. táblázat).

Megnevezés	1994	1995	1996	1997	1998
Megyék szerinti különbségi arányok					
- A legjobb és legrosszabb pozíció aránya Budapesttel	2,92	3,05	3,24	3,56	3,29
- A legjobb és legrosszabb pozíció aránya Budapest nélkül	1,68	1,83	1,93	2,22	2,13
- Budapest és a második legjobb megye pozíció aránya	1,74	1,66	1,68	1,60	1,54
Régiók szerinti különbségi arányok					
- A legjobb és legrosszabb pozíció aránya a központi régióval	2,09	2,03	2,13	2,22	2,18
- A legjobb és legrosszabb pozíció aránya a központi régió nélkül	1,45	1,45	1,52	1,56	1,63
- A központi és a második legjobb régió pozíció aránya	1,45	1,40	1,40	1,42	1,34

1. táblázat: *Az egy lakosra jutó GDP- különbség arányai megyénként és régióként, 1994–1998*

Forrás: Területi statisztikai évkönyv 1998. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. 26. old.; illetőleg a KSH közlése, 2000 (az 1998-ra vonatkozó adatok esetében).

A területi GDP alakulásában három fő tényező emelendő ki. Az *első* a külföldi működő tőke jelenléte és ennek hatása a jövedelmezőségre. Az 1995. évi

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból megyei adatok alapján az egy lakosra eső vállalati külföldi tőkerészesedés és az egy lakosra jutó alapáron számított GDP között Budapesttel együtt 0,91, a főváros nélkül 0,67 szorosságú pozitív korreláció volt. 1998-ban a hasonló számítás 0,89 és 0,89, tehát a fővárossal gyakorlatilag változatlan, anélkül jelentősen növekvő értékeket produkált. A kapcsolati szorosság időbeli alakulása és kiegyenlítődése a két viszonylatban utal a főváros–vidék aszinkronra a külföldi tőke teljedésében, továbbá arra, hogy a következő periódusban – a jövedelemtermelési dinamikákat nézve – valószínűsíthető a további kiegyenlítés, a vidék prosperálóbb része versenyképes lesz Budapesttel.

A külföldi működő tőke jelenléte és a fajlagos GDP szerinti együttes pozíciókat szemlélteti a 3. ábra. Az eddig elmondottak alapján különösebb kommentárra már nincs szükség, szinte minden fontosabb térszerkezeti mozzanat kiolvasható az ábrából.

A másik fontos teljesítménytényező – ami egyszerre ok és jellemző is – az *exportképesség*, azon belül is az ipari exportképesség, ami nyilvánvalóan nem független a külföldi tőke jelenlététől. Bár a formálódó piacgazdaságban az exportképesség és a piacképesség között lassacskán eltűnnek a különbségek, a vizsgált periódusban (és még tovább, az uniós csatlakozásig) ezek még megmaradtak (megmaradnak).

1998-ban az ipari export háromnegyedét a központi, a közép- és nyugat-dunántúli régió adta, a többiek csak statisztaszerephez jutottak. Ha pedig az exportrátát vesszük alapul, akkor már csak a két dunántúli régió marad, és azon belül is csak három megye: Fejér, Győr-Moson-Sopron és Vas (Budapest szerepkörénél fogva egyre kevésbé ipari potenciál, a külföldi tőkebeáramlással végbement a város szerkezetváltása is a valós terciarizáció irányában, Pest megyét pedig a megkésettség okán eleddig inkább a mennyiségi növekedés jellemezte). A trendet nézve a csoporthoz a közeljövőben legfeljebb Komárom-Esztergom és Pest képes közel kerülni (4. ábra).

A harmadik jelentősebb területi különbségképző tényező a GDP szerinti gazdasági ágazati szerkezet. Az átalakuló magyar gazdaságban ez a vonatkozás egyelőre kialakulatlan, mert a markáns szerkezet a növekedési pálya stabilizálódásának (és szelekciójának) a terméke lehet, ami még nem történt meg.

Az általános ok mellett ugyanakkor néhány konkrét tényező is a szerkezet-alakulás tendenciózussága ellen hatott. A területi szerkezet releváns módon a régió nagyságú területek esetében vethető fel, a megyék általában kicsik, a méretgazdaságossági szintnél kisebbek. A régió, mint intézményszerű területfejlesztési egység viszont csak a közelmúltban jött létre.

A *másik* ok a területi érdek eddigi foglalkoztatás központúsága (és egyoldalúsága), amely mintegy ráerősített az átalakulás időszakában egyébként szükségszerűen mennyiségi típusú fejlesztési trendre, a szelekció alig jelent meg.

A *harmadik* ok maga a privatizáció, amely – részben ismételten a foglalkoztatás miatt – a régi struktúra (esetenként javított változatának) átöröklését támogatta, az új meg tőkehiányos környezetben, általános – irányítatlan – támogatási közegben, a költségvetés szükségleteiből visszazámolt szabályozási környezet mellett (és sokszor azt kijátszandó) öntörvényűen és jórészt rövid távú érdekeket követve alakult.

A *negyedik* ok pedig az, hogy a megyék egyszeriben – és felkészületlenül – versenyhelyzetbe kerültek, és minden eszközzel – nem ritkán a „szomszédok kárára” – a másutt látott, bevált utakat forszírozták, függetlenül attól, hogy a gazdasági örökségük, kultúrájuk, adottságaik lehetővé tették-e azt vagy sem (minden komparatív előny” volt).

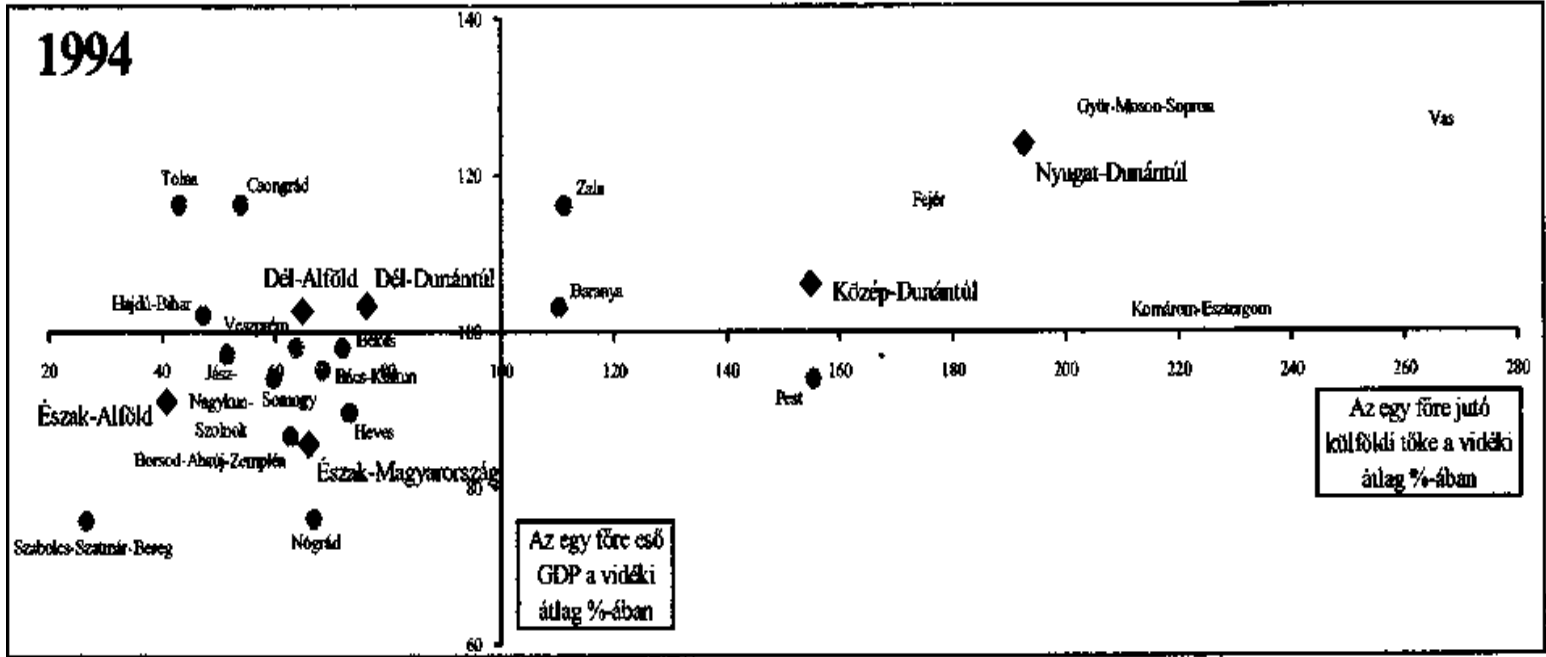
Az ágazati szerkezet átalakulásának általános trendje a teljesítmények alapján is a tercier szféra felé való fokozatos súlyponteltolódás.¹

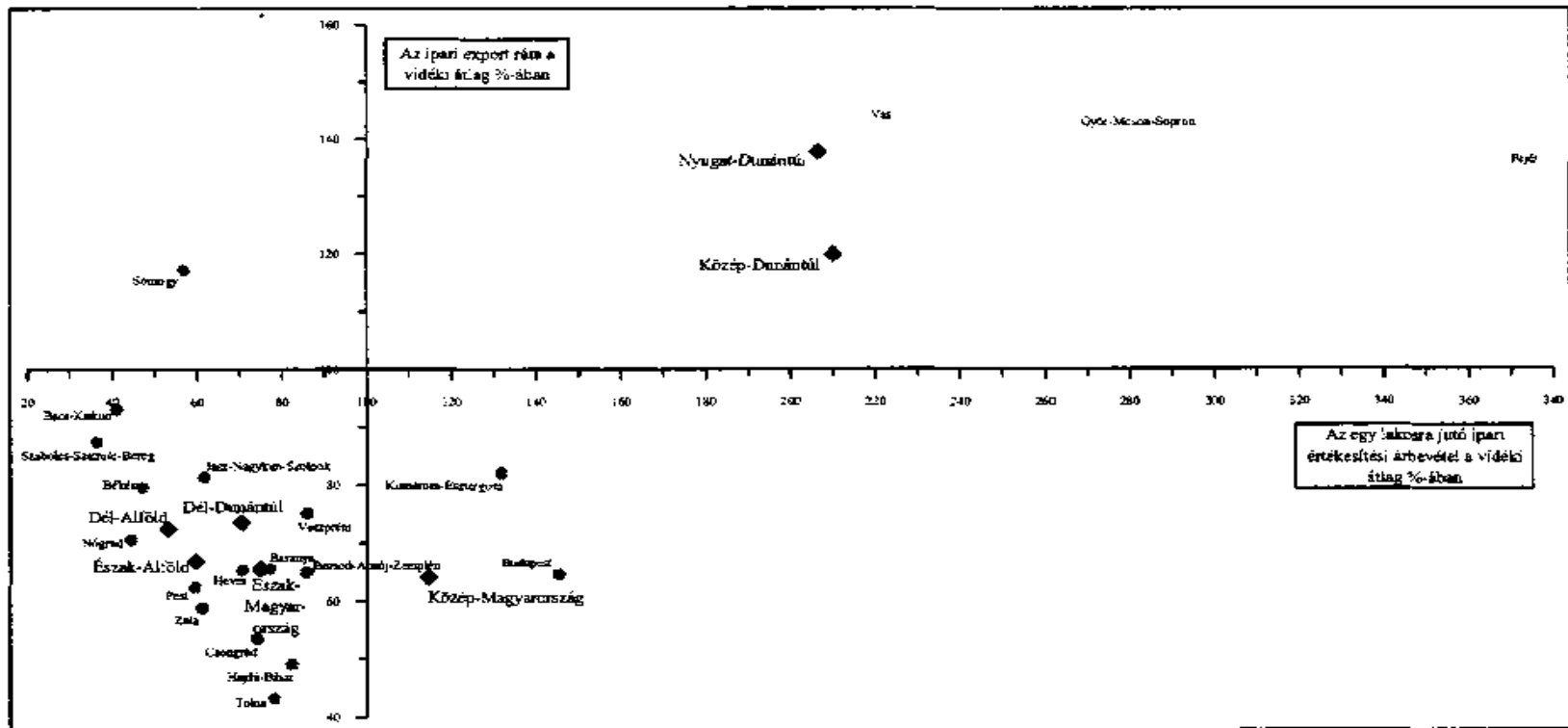
A fejlődési trendek azt mutatják, hogy a növekedés (és fejlődés) motorja a feldolgozóipar és a pénzügyi-üzleti szolgáltatások. Ennek ellentétéjeként a szerkezet problematikusságát a mezőgazdaság, illetőleg a költségvetési jellegű (közösségi vagy egyéb) szolgáltatások relatíve magas arányával szokás jellemezni, ez ugyanis a többi szerkezeti elem gyengeségére utal (a mezőgazdaság lakmusz szerepe ismert, a költségvetési szolgáltatások esetében pedig normálisan a népességeloszlást nagyjából követő egyenletesség a jellemző a GDP hozzájárulásban is, minimális eltérést a központi igazgatási, valamint a felsőoktatási-klinikai centrumok nagyobb sűrűsödési helyein lehet találni).

A korábbiakban a területi különbségek kapcsán elmondottak tükrében semmi meglepő nincs a feldolgozó-ipari és pénzügyi-üzleti szolgáltatásokbeli fajlagos GDP területi képénél (5. *ábra*).

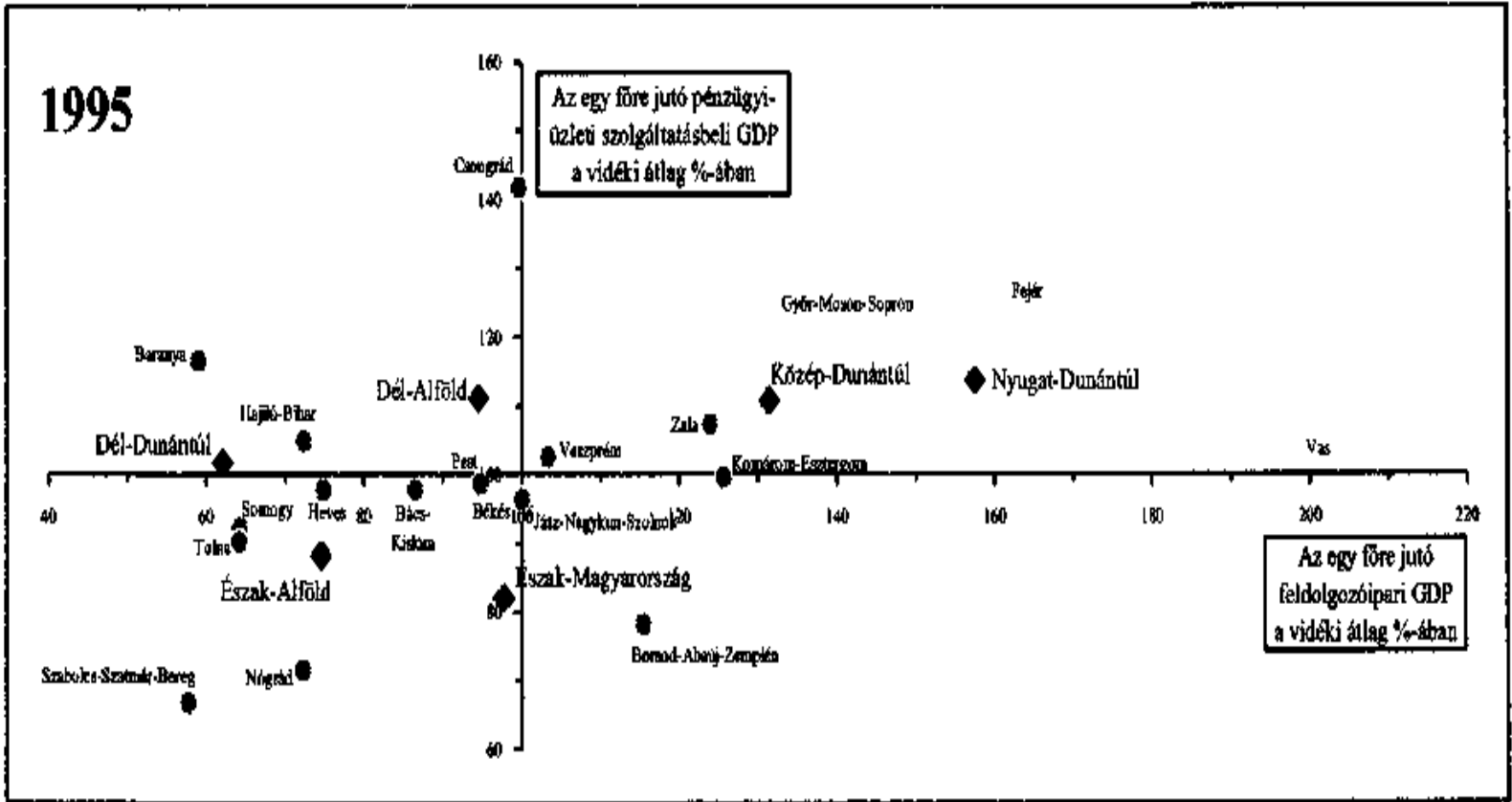
A jobb felső negyedben található két dunántúli régió (és itt szerepelne a közép-magyarországi is) ma az ország térszerkezetében a növekedési zóna, egymáshoz egyre inkább közelítő fejlődési jellemzőkkel. A Dél-Alföld és főleg a Dél-Dunántúl fő szerkezeti problémája a viszonylag gyenge feldolgozóipar, amely a keresletképes regionális piac megtorpanásával visszafoghatja a pénzügyi-üzleti szolgáltatások fejlődését is.

Mindkét motorikus ágazat relatív fejletlensége miatt a két leginkább problematikus szerkezetű térség Észak-Magyarország és az Észak-Alföld.

4. ábra: Az egy lakosra jutó ipari értékesítési árbevétel és az ipari értékesítési export ráta a vidéki átlag százalékában, 1998, %

5. ábra. Forrás: A Központi Statisztikai Hivatal adatközlése, 1999. (Saját számítás).

3. Kihívás és válaszok

A piacképesség fokozásával – a területi modernizációval – összefüggő területfejlesztési feladatok közös sajátossága az, hogy a kulcsszerepet valamilyen gazdasági (piaci) aktor játssza, és az ide kapcsolódó területfejlesztési szervezési-menedzselési-támogatási teendők is zömmel piaci természetűek. Emellett a modern területi gazdaságfejlesztési eszközök és lehetőségek többsége is hasonló követelményeket és szükségletet támaszt: versenyképes és perspektivikus piaci szegmensekben kompetitív partnerek aktív közreműködésével intenzív térségi gazdaság-szervező munka szükséges, ha a felfelé ívelő pályára akarunk lépni. Ennek az ésszerűen kialakítható szakmai-professzionális háttére is – figyelembe véve a magyar gazdasági szervezetrendszer szerkezetét, illetőleg a szűkebben vett gazdasági-termelő szervezetek által igényelt erőforrás és gazdasági környezet (elsősorban a pénzügyi-üzleti szolgáltatások) térstruktúráját – a régiók szintjén teremthető meg.

A területi gazdasági modernizációnak ugyanis a főbb jegyei a következők lehetnek:

- a gazdasági növekedés és fejlődés döntően a vállalkozások piaci-üzleti alapon mozgó (ön)fejlődésére támaszkodik, amelyhez igazodva

- a területfejlesztés intervenciójának az alapja a növekedés- és export-orientált stratégia, amely az innovációra és a belső értékképző adottságok kihasználására épít;

- a gazdaság szerkezetét tekintve a technológiailag fejlett feldolgozóipar és a pénzügyi-üzleti szolgáltatások a domináns elemek;

- a fejlődés szervezeti háttérét, hordozóját a hálózatok, rendszerek, intézmények alkotják;

- a fejlesztés és fejlődés teljes rendszerét a globalizáció és a regionalizáció szabta követelmények alakítják.

Ennek megfelelően a területfejlesztés-politika támogatásának sűrűsödési pontjai a modernizációs stratégiában a következők lehetnek:

- a gazdasági klaszterek kialakítása, fejlesztése,

- a gazdasági és gazdasági intézményi (például ipari park, logisztikai centrum, vállalkozási övezet stb.) hálózatok kiépítése és fejlesztése,

- a K+F szervezetek fejlesztése, innováció-fejlesztés,

- a versenyképesség erősítését szolgáló elemek (például minőségbiztosítás, formatervezés stb.), illetőleg gazdasági ágazatok, tevékenységek elterjesztése, fejlesztése,

- a gazdasági-üzleti szolgáltatások fejlesztése, regionális fejlesztésfinanszírozás.

A *klaszterek*³ olyan sűrűsödési pontok egy térség gazdaságban, amelyek

– egyfelől ágazati és funkcionális kötődésben (egyfajta sajátos vertikális kapcsolatban) álló gazdasági egységek láncolatát jelentik versenyképes végtermék(ek) vagy szolgáltatás(ok), illetve „kínálatcsomagok” előállítására, minden szakaszában jövedelmező termelési-szolgáltatási együttműködési folyamat révén, elsődlegesen az adott térség belső erőforrásaira támaszkodva és azt hasznosítva;

– másfelől a térség gazdasági-szolgáltató egységei között egy olyan kapcsolati hálót jelentenek, amely a piac közvetlen hatásközvetítését is biztosíthatja, a közös érdek alapján álló információáramlást és a piaci impulzusokra történő reakciót egyaránt.

A gazdasági hálózatok a kooperáció általában egyirányú és egy vagy néhány központtal rendelkező formái, de a klaszterhez hasonlóan közös érdekeltiségi alapon és a szervezetek között mellérendeltségi viszonyban. A klasztertől – a jelenlegi felfogás szerint – abban különböznek, hogy míg az előbbi heterogén, technológiai értelemben egymáshoz nem feltétlenül kötődő tevékenységekből valamilyen rendező cél vagy funkció szerint alakulnak ki, a gazdasági hálózatok általában a vállalatközi kapcsolatokra épülnek, azt a rendszert intézményesítik oly módon, hogy az egyszerű szállítási vagy értékesítési kapcsolat tartóssá válik és kiegészülhet egyéb funkciókkal, kölcsönös szolgáltatásokkal. A közös piaci fellépéstől vagy fejlesztéstől a beszállítói hálózatokon át fejlesztési-finanszírozási kooperációkig számtalan formációja képzelhető el.

A klaszterek, hálózatok előbb-utóbb piaci alapon önmaguktól is létrejönnek (nincs okunk feltételezni, hogy nálunk más tendenciák érvényesülnek, mint Európa fejlettebb részeiben). „Ami elkerülhetetlen, annak az élére kell állni” – e rendszerek építése, az externális (ez esetben a területfejlesztési) támogatás gyorsíthatja a folyamatot (és rajta keresztül a modernizációt), emellett másodlagos fejlesztési-multiplikatív hatása is lehet (például a térségi terjedés következtében). A fő feladat a szervezés-menedzselés – lényegében a gazdasági aktoroktól időlegesen átvállalva – és ennek finanszírozása (a beszállítói hálózatokra létezik már országos program).

A klaszterek, hálózatok kialakulásában döntő szerep hárul általában a multinacionális, vagy külföldi tőketulajdonnal rendelkező egységekre, hisz a gazdasági teljesítményben ma ezek a meghatározók. Az esélyt a szerveződésükre az adhatja, hogy míg korábban – a privatizációs korszakban – általában csak a termelő tevékenységet hozták át (a hazai kap-

---

3 A klaszter fogalmával is úgy vagyunk, mint az infrastruktúráéval: tudjuk, hogy mit takar, de a sokszínűsége miatt nem tudjuk definiálni. Bizonyos esetekben az állandósult kooperációs hálót, egy szektort, fogyasztó-orientált innovációs láncot, vagy esetleg ipari övezetet is érthetünk alatta.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
csolatrendszerük hiánya vagy gyengesége miatt szigetként helyezkedtek el a magyar vállalati szervezeti rendszerben), addig mára megindult egy komplettírozási folyamat, egyre több vállalati funkciót telepítenek át a termelő mellé. A vállalati funkciók gazdagodása pedig a saját döntési kompetencia kiszélesedését is eredményezheti.

A területi modernizációs fejlesztési stratégia rendszereinek építésében az ipari parkoknak, vállalkozási övezeteknek, disztribúciós központoknak, zónáknak középponti szerepük lesz. A már létrejött ilyen formációk lényegében a lehetséges térszerkezeti fejlődési központoknak (ha úgy tetszik, a területfejlesztési intervenciót tekintve növekedési pólusoknak, magterületeknek) a térépét rajzolják.

A gazdasági kooperációk, hálózatok, továbbá az ipari parkok és egyéb koncentrált létesítmények hálózatos működésében az innovációs fejlesztés és szolgáltatás lehet az egyik bázisfunkció. Tekintettel arra, hogy a számbavehető magyar gazdasági szervezetrendszer viszonylag szűk piacot jelent, az innovációs létesítmények – különösen az innovációs centrumok, parkok, de a transzfer intézmények is – területi értelemben eléggé koncentráltan jöhetnek létre és működhetnek.

A technológiai (innovációs) centrumok, parkok magas szellemi tartalmú, korszerű tevékenységek igényes környezetben való folytatására szolgálnak, közvetlen szellemi-kutatási háttérrel, általában az egyetemek bázisán. Az úgynevezett „high tech” jellemzi minden lényeges elemét, növekedési pólusként (centrumként) is szolgálnak. Természetüknél fogva kedvező befektetési célpontok, területfejlesztési eszköz jellegük inkább a létrehozatal megszervezésében, a kapcsolatteremtésben, a kezdeti menedzselésben domborodhat ki. Nálunk e forma a tőkehiány és a felállításához szükséges elemek izoláltsága miatt „igazi” regionális fejlesztési, támogatási eszköz lehet, minden valószínűség szerint jelentősebb kormányzati szerepvállalással.

Az innovációhoz kötődik a technológiai transzfer-központ intézménye, ahol új termékek, technológiák, eljárások stb. adaptációja, a helyi viszonyokra való átültetése folyik. Szemben az innovációs centrumok kutatás és gazdaság kapcsolatára épülő innovációt fejlesztő szerepével, ezek az alkalmazást elősegítő és közvetítő intézmények, nagyobb területi elterjedési lehetőséggel, és értelemszerűen sokirányú és szoros gazdasági-vállalati kapcsolódásokkal.

Ugyancsak a piacmérettel függ össze a gazdasági versenyképességet erősítő speciális funkcióknak és szervezeteknek – mint például a minőségbiztosítási rendszerek bevezetését és tanúsítását szolgáltató intézmények, vagy a termékfejlesztési és formatervezési szervezetek – a hálózatok, rendszerek kialakulásában való közrehatása. A keresletük sűrűsödési pontjai feltehetőleg az ipari parkok lesznek, illetőleg a hálózatokat, rend-

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból
szereket generálni képes vállalatok, vállalkozások. Kifejlett piacgazdaságban ezek a szervezetek jó profitot adó üzleti szolgáltatások. Nálunk – hasonlóan a korábban már többször említett intervenciós okhoz – ma a területfejlesztés számára azért lehetnek fontos támogatási területek, mert a potenciális bázisuk (felsőoktatási, kutatási stb. szervezetek, intézetek) zömmel költségvetési intézmények, és mert e tevékenység vagy funkció mestersegesen gyorsított elterjesztése ismételten a területi gazdaság megújulásának gyorsulását eredményezheti.

Az egész fejlesztési rendszert – többször utaltunk már rá – körbefogja a területi fejlesztés finanszírozási rendszere gazdagodásának a szükséglete, és az ebben való állami-közösségi (területfejlesztési) szerepvállalás. A jelenlegi kereskedelmi banki hálózat nem elégséges háttér, a kockázati tőke jelenléte voltaképpen csak a multinacionális vagy nagyobb tőkeerejű egyéb társaságoknál érzékelhető (a tapasztalatok szerint úgy 200 millió Ft körül van a kockázati tőke érzékenységének alsó határa).

A finanszírozási rendszer elégtelensége különösen a kis- és közepes vállalkozások hitelpiacán, az 5 és 20 millió Ft közötti hitelezési sávban érzékelhető leginkább. A regionális befektetési társaságok, fejlesztési intézetek, alapok elsődlegesen ide kellene, de túlzás lenne a magasabb hitelezési sávban túlkínálatról vagy telítettségről beszélni.

A közösségi szféra ide irányuló fejlesztési szerepvállalása lökést adhatna a szervezeti továbbfejlődésnek, ezen túlmenően garanciális jellege is lenne, továbbá ezen intézményrendszeren keresztül az eddigieknél gazdagabb területfejlesztési támogatási formák válnának működtethetővé.

Felhasznált irodalom

BACHTLER, J.–TUROK, I. (eds.)

1997 *The Coherence of EU Regional Policy*. Contrasting perspectives on the Structural Funds. London, Jessica Kingsley.

BACHTLER, J.–TAYLOR, S.

1999 *Objective2: Experiences, lessons and policy implications*. Final report. Glasgow, European Policies Research Centre, University of Strathclyde.

BRYSON J.–DANIELS, P.

1998 Business link, strong ties, and the walls of silence: small and medium-sized enterprises and external business service expertise. – *Government and Policy*, 3. pp. 265–281.

CSABA L.

1999 Hogyan maradjunk ki az Európai Unióból? - *Gazdaság*.
XXXII. évf. 2. szám. pp. 25–36.

DANSON, M. (ed.)

1997 *Regional Governance and Economic Development*. European
research in regional Science. London, Pion.

DE VET, J. M. – BOOT, L. – HOLLANDERS, M. (eds.)

1998 EU Accession and Regional Development. Rotterdam, NEI.
ESDP - European Spatial Development Perspective.

1999 Luxemburg, Office for Official Publications of the European
Communities.

ENYEDI Gy.

1996 *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet
időszakában*. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

ERDŐSI E.

1999 *Európa közlekedése és a regionális fejlődés*. Budapest–Pécs,
Dialóg Campus Kiadó.

HAJDÚ Z. (szerk.)

1999 *Regional processes and spatial structure in Hungary in the
1990s*. Pécs, Centre for Regional Studies.

HORVÁTH Gy.

1998 *Európai regionális politika*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus
Kiadó.

HORVÁTH Gy. (szerk.)

2000 *A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban*. Pécs, MTA Re-
gionális Kutatások Központja.

HORVÁTH Gy.-RECHNITZER J. (szerk.)

2000 *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordu-
lón*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.

HORVÁTH, Gy. (ed.)

2000 *Regions and Cities in the Global World*. Pécs, Centre for
Regional Studies, HAS.

MORGAN, K. (ed.)

1999 *Regional Development Agencies*. Theme issue – Government
and Policy, 6.

RECHNITZER J.

1998 *A területi stratégiák*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

STEINER, M. (ed.)

1998 *Clusters and Regional Specialisation*. (European research in
regional Science. 8.) London, Pion Ltd.

STORPER, M.

1997 *The Regional World*. New York, London, The Guilford Press.
Structural Actions 2000-2006. Commentary and Regulations.
Brussels, European Commission. 2000.

A tudástársadalom képzésének forrásai Magyarországon a térszerkezetben és a szellemi vagyon növekedésének tényezőiben. 2000. Budapest, Oktatási Minisztérium (sorozatszerk.: Jávorka Edit).

Vademecum

2000 Plans and programming documents for the Structural Funds. 2000–2006. (A nemzeti megoldások az egyes SPD-k és CSF-ek interneten található ismertetései alapján).